

HOVO symposium **Leren van het leven**

Deel de wijsheid en het inzicht met anderen

Het vierde HOVO symposium **Leren van het leven** was een succes. In de Roosendaalse St. Jans kerk luisterden een kleine 350 vijftigplussers geboeid naar de bevolgen presentaties van econoom prof. dr. Arjo Klamer, filosoof drs. Miriam van Reijen en sociaal gerontoloog prof. dr. Piet Houben. Met als thema hoe we optimaal gebruik maken van het intellectuele kapitaal van deze zilveren generatie.

“Maar liefst een miljoen mensen boven de vijftig volgen een of andere vorm van onderwijs. Een leven lang leren is een werkwoord. We zijn allemaal eeuwige studenten in een tempel die het eeuwige leven beloofde.” Zo opent prof. dr. Eric Bleumink van HOVO Nederland het symposium in de St. Jans kerk.

Hovo Rotterdam, HOVO Brabant en HOVO Zeeland organiseerden op vrijdag 28 augustus in samenwerking met HOVO Nederland dit symposium. Projectleider en organisator Laurien Poleij blikt tevreden terug. “Voor het eerst heeft bijna iedereen zich online ingeschreven. Het is wel een enorme klus om te organiseren. Dit keer hebben we ook de nog werkende vijftig plusser benaderd en zijn 100 grote regionale bedrijven aangeschreven. Het zou mooi zijn om in de toekomst ook de HOVO cursussen meer te laten aansluiten bij het werkende leven. We hebben voor drie lezingen gekozen, simpel en kwalitatief goed. Ik heb veel enthousiaste reacties van bezoekers gehad. Bij mij is vooral een opmerking van filosofe Miriam van Reijen blijven hangen. Dat hoe je problemen tegemoet treedt, te maken heeft met een bepaalde wijsheid en visie. Ik wil namelijk van dingen waar ik mee bezig ben, precies weten hoe het zit. Er alles over leren. Dat is vanzelfsprekend niet altijd praktisch mogelijk. Soms is dat gewoon een kwestie van loslaten en vertrouwen op dat het lukt met wat ik al weet. Dat is ook wijsheid.”

Filosoof drs. Miriam van Reijen is docent filosofie en ethiek aan de Academie voor Sociale Studies Breda van Avans Hogeschool en aan HOVO Brabant, waar ze naast haar fulltime baan al twaalf jaar cursussen geeft. Zij legt uit dat het idee van ‘een leven lang leren’ al stamt uit de tijd van het ontstaan van de westerse filosofie, bij de Grieken en Romeinen.

Levenslang leren en filosoferen stond in het kader van de levenskunst, een idee dat recent in de filosofie weer ingang heeft gevonden. Van Reijen legt de laatste hand aan het manuscript van haar proefschrift met als werktitel Het Argentijnse gezicht van Spinoza. Hierop zal ze volgend voorjaar in Tilburg promoveren.

“Mij spreekt het thema leren van het leven aan, het is voor mijzelf vanzelfsprekend. Als je werk ook je passie is, houdt leren nooit op. Je ziet aan de HOVO-generatie nu dat dit ook voor hen geldt. Toen mijn vader die ook in het onderwijs zat met pensioen ging, had hij nog het idee dat zijn leven stopte.”

Tijdens haar lezing belicht Van Reijen de visie van hedonisten en stoïcijnen op levenskunst en geluk. “Filosofie stond in die tijd in functie van levenskunst. Om zelfkennis op te doen spiegelde je je in de oudheid aan je vrienden. Door inzicht te krijgen, word je

wijzer en gelukkiger. Wijsheid is een doorleefd en gevoelig weten, dat verder gaat dan puur verstandelijk denken. En zoals de hedonistisch filosoof Epicurus al zei: ‘Geen mens is ooit te oud om aan een gezonde geest te werken.’ En ook: ‘het echte genieten heeft niet te maken met overdaad.’ Met andere woorden, gelukkig zijn is een gemoedstoestand en zit niet in bezit en uiterlijkheden. Als geluk zou afhangen van dat wat je hebt, kan het ook zo verdwijnen en dat is beangstigend. Gelukkig voelen hangt af van je eigen kijk op dat wat er gebeurt.” Epicurus noemt geluk enerzijds de afwezigheid van pijn en ziekte en anderzijds de afwezigheid van angst en onrust. Stoïcijnen zeggen: alleen de innerlijke

rust en vrede is belangrijk. Dit is vooral een belangrijk inzicht als je ouder wordt en te maken krijgt met lichamelijk beperkingen."

Als zoon van een dominee voelt Klamer- hoogleraar Culturele Economie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam- zich thuis op 'deze inspirerende plek.' Hij hield voor de vuist weg zijn betoog. "We komen er niet door de crisis op te lossen met alleen onze wetenschappelijke kennis. Dat is een te beperkte denkwijze die gaten achterlaat. Hoe kunnen we bijvoorbeeld wijsheid en inzicht beter inzetten? Door de sociale waarden die ons kompas geven in het leven." Dus laten we gebruik te maken van onze oikos (Grieks woord voor thuis), ofwel onze basis, zo benadrukt Klamer. "Oikos staat voor de diepe verbindingen die we aangaan met ondermeer ons gezin, vrienden, collega's. Daar waar liefde en loyaliteit als het meest wezenlijke gelden." Hij lardeert het met een voorbeeld over de kerst. Dagen waarop hij zich het liefst met een boek terugtrekt. Hij benoemt met zijn vrouw opnieuw de sociale waarden die voor hen belangrijk zijn: samenzijn, dienstbaarheid en dankbaarheid. En leert zichzelf niet meer centraal te zetten en vaker op waarde te koersen. Dus is het een leuke dag voor de gasten, dan ook voor hemzelf. Of de verandering van denken bij bankiers: "Stond vroeger het belang van de bank centraal en was genoeg genoeg, dat is de laatste jaren wel anders geweest met de Rijkman Groeninks in onze maatschappij. Sociale en spirituele kwaliteiten zouden meer aandacht in het wetenschapsdenken moeten krijgen. Hij noemt ondermeer het voorbeeld, dat we met onze rijkdom de armste landen opzoeken om daar iets te vinden wat wij ontberen: verbonden zijn met de liefde. Maar stipt ook het belang aan om als HOVO cursist niet alleen de cursussen te consumeren. Klamer: "Vergeet niet, dat je als oudere een belangrijke rol kunt spelen in de samenleving, omdat anders veel wijsheid verdwijnt."

Emeritus hoogleraar Toegepaste Sociale Gerontologie aan de VU en docent bij HOVO Brabant dr. Professor Piet Houben vertelt dat persoonlijke ontwikkeling gezondheid, welbevinden en maatschappelijke participatie bevordert. Dit is extra van belang bij het ouder worden, want relatief veel mensen in de tweede levenshelft onderschatten de mogelijkheden tot persoonlijke ontwikkeling. Het aangaan van uitdagingen komt daardoor op een lager niveau dan mogelijk zou zijn. Daardoor blijven interessante leermomenten voor zingeving en zelfontplooiing ongebruikt. Hetzelfde geldt voor organisaties en bedrijven die met en voor ouderen werken. Gevolgen zijn: onnodig vroeg stoppen met werk, onvoldoende betrokkenheid bij maatschappelijke vraagstukken en oneigenlijk beroep op zorg en welzijn in de kwetsbare fase. Neurobioloog Damascio stelt dat iedereen wordt geboren met instrumenten om fundamentele problemen van het leven op te lossen. "Essentieel voor alle levende wezens is groei en ontwikkeling", vervolgt Houben. "Wie is een inspirerende ouder en wie minder? Ben je op zoek gegaan naar boeiende levensthema's en zijn die relevant voor het samenleven met anderen? Inspirerend zijn diegenen die op mentaal en sociaal vlak op groei zijn georiënteerd. Dat zorgt ervoor dat de ene je meer aanspreekt dan de ander."

Geïnspireerde bezoekers

Gepensioneerd leraar aardrijkskunde Han Luijk (65) volgt cursussen aan HOVO Zeeland.

Ook tijdens zijn loopbaan volgde hij actief nascholingen en organiseert nu lezingen voor het Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen. Deze vrijdag was voor hem vooral leerzaam en informatief. "Ik heb erg genoten van de lezingen. Leren is voor mij een rode draad in mijn leven. Het houdt je actief en draagt bij aan een zinvolle invulling van je tijd. De lezing van Klamer sprak me aan. Hij is econometrist van huis uit en ziet gaandeweg steeds meer het belang van de inbreng van menselijke contacten. Daarbij geeft hij het voorbeeld van de hebbigheid van Rijkman Groenink, het begin van alle ellende bij ABN Amro. Mooi ook hoe Miriam van Reijen ingaat op de samenhang van wijsheid en geluk. In de grafiek van Piet

Houben, kwam naar voren dat ik op mijn leeftijd actief met anderen zou zijn. Dat klopt. Voor mij had er overigens wel iets meer interactie met de zaal mogen zijn, maar ik snap dat het moeilijk is met zoveel mensen. Verrassend ook om te zien hoe sterk presentaties kunnen zijn zonder gelikte powerpointpresentatie. Ik ben me nu aan het oriënteren om bij HOVO Rotterdam een cursus te gaan volgen. Wat een aanbod. Misschien iets buiten mijn vakgebied, psychologie of muzikwetenschappen.”

De inmiddels overleden man van Toesja van Steenoven (54) volgde vier jaar cursussen bij HOVO Zeeland. Nu wil ze dat misschien zelf ook gaan doen. Na 20 jaar als administratief griffie medewerkster te hebben gewerkt, volgde ze een psychosociale opleiding. Momenteel twijfelt ze wat ze verder wil. “HOVO heeft een interessant aanbod, maar ik schilder ook graag. Dus misschien iets in de creatieve hoek. Het symposium was interessant. Bijzondere plek qua sfeer maar ook akoestiek. Mooie boodschap van Arjo Klamer: we zijn te ver doorgeschoten in onze individualisering, waardoor we teveel op onszelf zijn gericht. Hij stelde zich kwetsbaar op met de voorbeelden die hij noemde, maar benadrukte ook dat er fundamenteel iets moet veranderen en we daar allemaal onze bijdrage aan moeten leveren. Als vijftigplusser in het bijzonder, dat we niet alleen vanuit onze economische waardes handelen, maar vooral ook de sociale. Dus weer terug naar de oikos. En dan met de nadruk op wat Miriam vertelde: Gelukkig zijn zit niet in dat wat we hebben, maar in dat wat we zijn.”